

Зміст

Від авторів	4
Вступ	11
РОЗДІЛ I. Феномен влади	23
Інтереси у владі	54
Про чесність, щирість, прозорість влади	95
Влада і гроші	113
Влада. Держава. Суспільство	124
Влада та індекс щастя	145
Індекс щастя для еліти	173
Влада і демократія	180
Влада і жорстока необхідність	200
РОЗДІЛ II. Якості успіху у владі	221
Основні вороги правителя	333
РОЗДІЛ III. Владний вплив і його механізми	343
Владний вплив та його основний зміст	344
Авторитет у владі	364
Влада і контроль	385
РОЗДІЛ IV. Владний вплив керівника	395
Команда у владі	396
Процес формування та організації діяльності команди	436
Чинники ефективного управління командою	448
Нарада як форма командної роботи	455
Делегування повноважень у владі	466
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	493

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Владу зазвичай розглядають як суспільно-політичне явище. Вивчаючи владу як таку, люди часто обходять увагою її першу, важливу і невід'ємну частину, з якої варто починати. Адже, не зрозумівши першу частину, не можна дати правильне пояснення другій частині, яка ґрунтується на першій. Якщо вдатися до метафор, справжнє обличчя влади — це детектив. Не прочитавши першу частину, не зрозумієте сюжет і фабулу, не зведете в кінці книги все до купи — дізнавшись, хто вбивця, ви не збагнете, ані як скоєно злочин, ані його мотиви, а це в детективі і є найголовнішим, а не просто його кінцівка.

Досліджуючи таке явище, як влада, потрібно розглядати її не лише як свідомий витвір людського розуму. Варто замислитись: що лежить у глибині цього явища? Чому і як воно взагалі виникло? Досить примітивно його трактують люди, які розуміють владу винятково як соціально-політичне явище. Мовляв, треба було якимось чином керувати соціумом, суспільством. Утім, найпотаємніші пружини влади і її причини лежать набагато глибше, адже влада з'явилася раніше за соціум. Відомий знавець влади, політолог, соціолог Еліас Канетті колись сказав блискучу фразу: «Наказ з'явився раніше за мову». Він мав на увазі, що задовго до появи у людей справжньої мови, ознак культури, освіти, виховання і так званої цивілізова-

ності вони вже ділилися на тих, хто віддає накази, і тих, хто ці накази виконує. Це означає й те, що наказ глибше проникає в психіку, його коріння лежить в глибинах підсвідомості чи ще глибше — у несвідомому.

Класичний поет епохи східного Середньовіччя Сааді в одному зі своїх численних віршів поставив колись філософське питання: «Що п'янить нас більше за все на світі? Більше за гроші, славу, жінок і вино?» І сам дав коротку й вичерпну відповідь: «Влада». Так, безперечно, влада — найпривабливіша річ для людей. Чому? Хтось вважає, що влада така приваблива, бо за її допомогою людина може задовольнити майже будь-які свої бажання, забаганки, якщо ця влада справжня і велика, отримати «все й відразу». Тобто владу розглядають як своєрідний «магазин», у якому можна брати все й нічого не платити. Так, ніби людина потрапляє в якесь місце, де всі її земні бажання можуть бути втілені. Та чи лише через жагу грошей, слави й того, що перерахував Сааді, влада така приваблива? Це було б дуже просто. Та все набагато складніше.

Починати розглядати владу потрібно як інстинкт. Багато психологів та філософів, серед яких Фрідріх Ніцше, Еріх Фромм, Зигмунд Фройд та інші, стверджували, що влада є інстинктом. Так, безперечно, влада — це інстинкт, її без сумніву можна зарахувати до так званих базових людських інстинктів.

Базові інстинкти — це ті інстинкти, на яких, на думку всіх дослідників, переважно ґрунтується людська психологія. Це інстинкт голоду, статевий інстинкт, інстинкт самозбереження. Владу можна розглядати як четвертий. Та чи четвертий він за потужністю і значенням? Поміркуймо: хіба не ризикують життям ті, хто вступає у змову проти особи чи групи осіб, у руках яких зосереджена влада? Ризик смертельно небезпечний: вони часто ставлять на кін

не тільки свій добробут та свободу, а й своє життя, свою голову. Адже якщо при владі сильна, вольова і жорстока людина, змовники не відбудуться тюремним покаранням або чимось подібним — розправа буде відповідною. Один африканський керманіч під час страти таких змовників сказав — мовляв, «і знають же, що на них чекає, а однаково лізуть». Це означає, що бажання здобути владу сильніше навіть за інстинкт самозбереження. *«Бажання владного панування в людях таке потужне, що захоплює і поглинає їх повністю, і не лише тих, хто має до цього хист, а й людей абсолютно не здатних до цього»*, — казав Цезар. Сторінки всесвітньої історії це яскраво ілюструють: знову і знову змови, спроби захопити владу, до того ж змови проти невблаганних і жорстоких володарів, з якими подібні жарти смертельно небезпечні. Усупереч інстинкту самозбереження людина, ризикуючи своїм життям, пнеться до влади, попри навіть загрозу смерті.

Зрозуміло, що всі люди різні. Звичайно, інстинкт влади є у кожної людини, але виражений він різною мірою. У когось він виражений надзвичайно сильно. Ці люди виявляють себе змалку — починаючи з дитсадка та школи намагаються домінувати, лідирувати, підкоряти собі однокласників. Ці дітлахи ще не знають слова «влада», але непереможний потяг до неї вже, як курча через шкаралупу яйця, пробивається назовні. І зазвичай на найвищі щаблі влади піднімаються саме такі люди, у яких інстинкт влади виражений найбільш сильно.

Звісно, трапляється, що до влади приходять люди, у яких інстинкт влади розвинений недостатньо. Утім, влада не терпить випадкових відвідувачів, вони надовго там не затримуються. За прикладом не треба далеко ходити, достатньо зазирнути в українську історію. Якщо особа не здатна до влади, це відразу проявляється. Її може ви-

нести випадковим перебігом подій на верхівку у певній точці у певному місці влади. Але дійсність відразу візьме своє, і всі побачать, що король, як-то кажуть, голий, що ця людина не здатна виконувати функцію, до якої її винесло перебігом подій. Франклін Рузвельт казав: «Однією з величезних бід влади є те, що до неї лізуть люди, які не здатні й не гідні там бути. Але оскільки таких людей багато, вони врешті-решт пролізають у механізм влади і собою захарашують та засмічують його». Такі люди не розуміють сферу влади до кінця, не вміють у ній досконало оперувати, і влада завжди поводить з ними відповідно: вони надовго там не затримуються. Якщо їм дуже пощастить, вони просто наживають звідти п'ятами. Іноді таланить набагато менше, трапляється всяке: як-то кажуть, вхід — карбованець, вихід — два. Приховати нездатність до влади неможливо. Владу потрібно відчувати інстинктом і розуміти розумом. Тільки ті володарі в історії людства піднімалися на найвищі щаблі, які одночасно і відчували владу інстинктом, і розуміли її розумом. Якщо мати лише одну з цих ознак, можна досягти певних результатів, але не найвищих. Ще раз: усі великі володарі водночас відчували владу інстинктом і розуміли її розумом.

Англійське прислів'я твердить: «У старих гріхів довгі тіні». Ми вже згадували вислів Еліаса Канетті: «Наказ з'явився раніше за мову». Він не мав великої влади, але з носіями влади взаємодіяв — консультував їх, був їхнім тренером. Тобто, образно кажучи, це людина, яка ходила коридорами влади. Він висловив надзвичайно важливу думку про те, що задовго до появи мови люди вже поділялися на тих, хто віддає накази, і тих, хто ці накази виконує. З цієї важливої думки випливає факт, що схильність наказувати чи підкорятися закладена в глибинах людської психології. У тих глибинах, які зветься підсвідомі-

стю. Тобто основа інстинкту влади лежить не в царині раціонального мислення, а в царині ірраціонального. 9/10 мозкових процесів протікають у сфері підсвідомого або несвідомого. Свідоме мислення — не безперервний процес, а серія свідомих актів з великими проміжками без і підсвідомого. За своїм впливом наказ, який належить підсвідомості, часто набагато сильніший імператив, ніж те, що сформульовано мовою, свідомістю.

Проте інстинкт влади не обмежується лише владою як управлінням і домінуванням над людьми, як це розуміє більшість його дослідників і критиків. Надзвичайно важливо розуміти, що він об'єднує всі без винятку форми людського потягу до володіння, володарювання, панування, домінування, лідерства, і що дуже важливо — до власності. Почуття власності притаманне кожній людині, і коли в ній щось каже «це моє», «я господар» — це голос інстинкту влади. Право власності в сучасному суспільстві віднесене до права закону, піднесене в ранг права, тобто інстинкт влади зведений самими людьми до рівня права. Він не просто легалізований ними, а проголошений священним, возведений в культ. Це культовий інстинкт. З цього можна зробити висновок, наскільки глибокі корені інстинкту влади у людській психології, наскільки людина схильна забирати, підкоряти собі те, що довкола неї. *«Прагнення багатства, війни, захоплення земель, у якому втілюється влада, у Давньому Китаї вважали природним проявом людської сутності»* (Китайська наука стратегії). Англійське прислів'я стверджує: «Грабунок — споконвічне джерело прибутку влади». Як гостро людина відчуває своє право володіння, володарювання — так гостро вона реагує на будь-які спроби на це право хоч якимось чином зазіхнути. Великий Н. Макіавеллі був не надто високої думки

про людей, людську сутність і, коментуючи цю тему, писав: «Люди створені таким чином, що якщо вбити їхніх батька і матір, вони це ще можуть вибачити. Але вони ніколи не пробачать, якщо у них відібрати власність». Можливо, питання і дискусійне, але воно озвучене, і хай кожен дасть собі на нього відповідь сам з огляду на свій життєвий досвід.

Інстинкт влади можна сміливо ставити на перше місце з-поміж інших інстинктів за силою і різнобарвністю його палітри. Інстинкт влади набагато складніший, ніж інстинкт голоду, самозбереження, статевий. Його прояви надзвичайно різноманітні. Влада перетворилася на мистецтво. Здатність маніпулювати людьми — як одиницями, так і величезними масами — перетворилася на професію. І всюди інстинкт влади: бути господарем, володіти, розпоряджатися всім, командувати всіма, відчуття власності, нагромадження великої кількості грошей і власності в різних формах. Так люди реалізують свій інстинкт влади у найпримітивнішому вигляді. *«Людина щодо своєї волі народжується у всякому злі й сама собою нікому іншому не бажає добра, окрім самої себе, а хто бажає добра лише собі, той тішиться злу, яке коїться іншим, тим паче, коли це робиться з вигодою для нього. Вона бажає присвоїти собі всяке чуже добро — як пошесті, так і багатства, і тим більше задоволена, що більше їй це вдається»* (Е. Сведенборг).

Інстинкт влади присутній і у тваринному світі, як і решта базових інстинктів. Його вияв можна легко побачити. Як вибудовується будь-яка зграя у тваринному світі, наприклад зграя вовків? У неї передусім є вождь. Починаючи від метушливого мурашника й закінчуючи більш організованими теплокровними тваринами — кожна зграя має керманіча. Якщо інстинкт влади має не тільки люди-

на, а й представники тваринного світу, отже, він — всюдисущий і навіть старший за саму людину, тобто і вплив його, що закладався в підвалини свідомості мільйонами років, величезний.

Аби ліпше збагнути силу й глибину людського інстинкту влади, потрібно усвідомити, відповісти на питання, ким є людина за своєю суттю, психологією, навіть більше — фізіологією: травоядною істотою чи хижаком? Відповідь буде однозначною: безперечно, хижаком за всіма фізіологічними та психологічними параметрами й нахилами.

Тоді постає наступне логічне питання: чи може тигр харчуватися сіном? Не може. Чи може людина з її інстинктом влади, ще й яскраво вираженим, сповідувати принципи рівності і братерства? Хижаки не налаштовані на те, щоб ділитися, навпаки: вони прагнуть відбрати. Така психологія хижака. І не треба від нього чекати, якщо він має змогу відібрати, що він ділитиметься. Хижак відбере. Навіть якщо людина й захотіла би бути ідеальною і досконалою, вона просто не змогла б чинити інакше. Інстинкт влади дуже швидко повернув би її в той об'єктивний стан, у якому вона перебуває з материнської колиски.

Проте є разюча відмінність між проявами інстинкту в людей і тварин. Скажімо, коли лев ситий, то лежить собі, не полює, не вбиває, косулі й антилопи можуть навіть по ньому гасати — вони йому байдужі й не потрібні. Зграя вовків опановує певний ареал, наприклад контролює ліс. І доки в цьому лісі достатньо дичини, зграя не піде здобувати інший ліс — їжа, і добре. А що зробить людина, завоювавши одну територію? Вона відразу розпочне завоювання наступної території, потім ще іншої, і так доти, доки на її шляху не зустрінеться такий самий за розмірами або ще більший хижак. Тільки тоді вона зу-

пиниться і подумає, чи варто йти далі. І це єдине, що може її спинити. Тобто зупинити дії людини, в основі яких лежить інстинкт влади, може тільки страх, викликаний силою. Ніщо більше зупинити його завойовницьку ходу не в змозі. А чи можливо правити хижачами без страху та примусу? Чи достатньо нагодувати хижача, щоб почуватися в цілковитій безпеці, перебуваючи з ним в одній клітці? Певна річ — ні. Мало, щоб він був ситим, — треба, щоб він тебе ще й боявся. Навіть корів без цього пасти ефективно не вдасться, а тим більше правити хижачами. А примус завжди потребує насилля.

Відомий англійський письменник і поет Редьярд Кіплінг в одній з книг про Мауглі описував, як зграя вовків заволодала, коли очільник уперше промахнувся: «Акела промахнувся!» Другий раз, і Акела це збагнув, буде останнім. Більше коритися його волі не будуть, щойно відчують слабкість і перестануть боятися.

В. Ленін цілком доречно визначав державу як апарат насильства. Будь-яка держава, незалежно від того, якою вона себе називає: демократичною, тоталітарною — однаково є апаратом насильства. Спробуйте не сплатити податки у США чи в Європі. Спробуйте зробити щось всупереч інтересам влади у найдемократичнішій державі, яка всіх інших вчить демократії, толерантності, дотримання прав людини. Ця «демократія» відразу покаже свої ікла, довгі, гострі, страшенно небезпечні, з яких капають слина та кров. Доки ви робите все, що потрібно тим, хто керує цією демократією, — ікла вона не показує. Щойно зробите крок вправо чи вліво, тобто в небезпечну зону, перетнете невидиму межу — вона відразу покаже свою хижу сутність. Тому будь-яка держава, будь-яка влада є апаратом насильства. Просто це насильство вона проявляє в різний спосіб і в різній формі.